

Makale tarihçesi: Alındı: 1 Eylül 2020

DOI: <https://doi.org/10.33182/gd.v7i2.739>

Editörden: | H. Yaprak Civelek¹
Göç, Sağlık, Pandemi | Nihan Bozok²

Dünya Sağlık Örgütü'nün 2020 yılının Mart ayında bir pandemiye dönüştüğünü (WHO, 2020) bildirdiği Kovid-19 hastalığı, salgın hastalıkların çok hızlı ilerleyen ve dönüşen ekonomik, politik, tıbbi olaylar olduğunu açıkça ortaya koydu. Yaşamakta olduğumuz pandemi, gün be gün yeni toplumsal meseleleri düğümleyip çözerek varlığını devam ettiriyor. Neredeyse tüm dünyada, 2020 Mart'ında ve takip eden bir iki ayda ülke sınırlarının kapatılması, karantina, insanlar arası mesafe alma ve hijyen önlemleri ile salgın kontrol altına alınmaya çalışıldı. Bu erken dönem önlemler, ilk bakışta, toplumsal eşitsizliklerle karakterize olan yaşamlarımızı dönüştürebilecek potansiyeli taşıyor gibi görünüyordu. Çünkü sürüp giden dünya sistemi, küreselleşme, tüketim, günlük yaşam ve alışkanlıklar kesintiye uğruyordu. Bruno Latour'un 2020 Mart ayında söylediği üzere küreselleşmenin ani sekteye uğrayışı belki bir devrim değildi ama sistemin piksel piksel çözülmesini beraberinde getiriyordu (2020). Yine Kovid-19 paniğinin dünya çapında yüksek düzeyde olduğu bu başlangıç günlerinde, Slavoj Žižek, "ya güçlü olanın hayatta kalma ilkesinin en vahşi mantığını kabul edeceğiz ya da küresel koordinasyon ve işbirliğiyle yeni bir komünizm icat edecek ve onu uygulamayı seçeceğiz" diye yazmıştı (2020).

Bugüne, yani 2020 yılının sonbaharına vardığımızda, pandeminin, Latour ve Žižek gibi düşünürlerin erken dönemde öngördüğü üzere sistemin hızlıca çöküşüne sebebiyet vermekten ve yeni bir yaşam düzenini filizlendirmekten ziyade, mevcut toplumsal ve sınıfsal eşitsizlikleri derinleştirerek ilerlediğine tanık oluyoruz. Öngörüler uzun dönemde belki gerçekleşecektir; ne var ki pandemi kısa vadede hem halihazırda var olan toplumsal eşitsizlikleri derinleştirdi hem de yeni eşitsizlik alanları yarattı. Bugün, neoliberal sağlık politikaları ve sermaye talepleri kıskacına sıkışan sağlık emekçileri tükeniyor. Sağlık hakkına erişimde eşitsizlik giderek artıyor. Kadına yönelik şiddet vakaları artıyor. İşsizlik, evsizlik, yurtsuzluk,

¹ Doç. Dr. H. Yaprak Civelek, Anadolu Üniversitesi AÖF, Sosyoloji Bölümü, Eskişehir, Türkiye. E-posta: hyaprak.civelek@gmail.com

² Doç. Dr. Nihan Bozok, Beykent Üniversitesi, Sosyoloji (İngilizce) Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: nihanmortas@hotmail.com

şiddet ve yoksulluktan mustarip olanların yaşamları giderek zorlaşıyor. Dünyada bir yanda düzenli olarak Kovid-19 testi yaptırabilen zengin bir azınlık birikirken, diğer yanda teste, tedaviye, ilaca, tıbbi bakıma erişimde güçlük yaşayan bir çoğunluk oluşuyor. Philip Alston'un sözleriyle "koronavirüs dünyayı kasıp kavururken yoksulluk baş rolü oynuyor. Pandemi, yoksul insanlar ve marjinalleşmiş topluluklar üzerinde tamamen orantısız bir etki yaratıyor. Yüz milyonlarca insan, açlık ve evsizlikle boğuşuyor, tehlikeli işlerde çalışmaya itiliyor" (2020).

Dergimizin Mayıs 2020 sayısında KOVİD-19 Pandemisi ve benzer salgın hastalıkların nüfus hareketliliği ve göç ile ilişkisini güncel verilerle ortaya koyan dünyadaki ilk çalışmalardan biri olan "Göç ve Koronavirüs" makalesini (Sirkeci ve Yüceşahin, 2020) okurlarımızla paylaşmıştık. Aynı sayımızın editör yazısında da "salgının birçok konu ve alanla birlikte uluslararası hareketlilik ve göçmenlik üzerinde nasıl etkiler yaratacağına ilişkin kaygılar devam etmekte" olduğunu vurgulayarak Göç Dergisi'nde bu konudaki çalışmalara öncelik vereceğimizi belirtmiştik (Sirkeci, Özerim ve Bilecen, 2020).

Bu bağlamda, yaşamsal süreçlerin, biyolojinin ve salgın yönetiminin eşitsizlikleri derinleştirerek ve toplumsal yarılmalar oluşturarak politikleşmesi, kimi bedenleri diğerlerine göre daha kırılğan, kimi yaşamları diğerlerine göre daha vazgeçilebilir hale getirdiği söylenebilir. Örneğin, virüse bağlı ölüm sayıları Amerika Birleşik Devletleri'nde yoksul siyahlarda diğer gruplara göre çok daha yüksektir (Tai et. al. 2020). Ülkede bu ölümlerle de kesişen ve ırkçılık, renk ayrımcılığı karşıtlığı hattında ilerleyen büyük *black lives matter* protestoları yaşanmıştır. Başka bir örnekte, İngiltere'de yaşlı Pakistanlı göçmenler gibi düşük gelir gruplarına mensup etnik azınlıkların Kovid-19 sebebiyle ölüm oranları yaşlı İngilizlere nazaran çok yüksek seyretmiştir (Platt ve Warwick 2020). Türkiye'de de tablo benzerdir. İstanbul, İzmir, Gaziantep gibi büyük şehirlerde yaşayan göçmenler salgından en kötü etkilenen gruplar arasında gösterilmektedir. Göçmenlerin Kovid-19 kaynaklı ölümlerine dair sayılar bilinmemekle veya duyurulmamakla birlikte, Uluslararası Göç Örgütü'nün açıklamalarına göre yüzbinlerce göçmen işini kaybetmiştir (IOM, 2020). Sokağa çıkma yasaklarının kalkmasıyla beraber, göçmenlerin bir kısmı güvencesiz çalıştıkları işlere koruyucu ekipmanlar, tıbbi hizmet ödenekleri olmaksızın geri dönmektedirler. Salgının başlangıcından bu yana, yoksul göçmenlerin sağlık hizmetine, temel barınma, beslenme ve hijyen koşullarına erişiminde büyük sorunlar yaşanmaktadır. Güvencesiz göçmenler, açlık ve yoksulluk sınırının altındaki yaşamlarını sürdürme mücadelelerine devam etmektedirler. Öte yanda ise yeni göçmenler yaşamlarını tehdit eden koşullarda göç yollarına çıkmaya ve sınırları geçmeye devam etmektedirler. Örneğin, 7 Haziran 2020'de Van Gölü'nde batan teknenin ardından gölden

61 göçmenin cesedi çıkarılmıştır³. 19 Ağustos 2020’de Libya açıklarında batan bir teknede 45 göçmen yaşamını yitirmiştir⁴. Tüm bu olan biten göstermektedir ki, Kovid-19 krizi ve onun getirdiği yoksullaşma, hastalık ve ölüm, göçmenlerin yaşamlarını tehdit eden diğer zorlukların, ölme sebeplerinin yanına eklenmektedir.

Göç Dergisi’nin *Göç, Sağlık, Pandemi* başlıklı bu özel sayısının ana konusunu oluşturan göçmenlerin salgınla başa çıkma/çıkamama deneyimleri, salgın boyunca yoksul, güvencesiz, kimliksiz göçmenlerin ölüme daha kolay terk edilebilir gruplar arasında en ön saflarda yer aldığını ortaya koymaktadır. Sayının ilk yazısı, Nihan Bozok ve Mehmet Bozok tarafından yazılan **“Pandemi Mevcut Sorunları Derinleştirdi”: İstanbul’da Kayıtdışı Afgan Göçmenler, Sağlık, Hastalık ve Kovid-19 Pandemisi”** başlıklı makaledir. Bu makalede yazarlar, İstanbul’da bulunan refakatsiz Afgan göçmen çocuklar ve kayıtdışı yetişkin erkek Afgan göçmenler üzerine beş yıldır (2015’ten 2020’e kadar) yürüttükleri boylamsal bir niteliksel araştırmanın son dönem verilerinden yol çıkarak, İstanbul’daki refakatsiz Afgan göçmen çocuklar ve kayıtdışı yetişkin Afgan göçmenlerin pandemi sürecinde daha fazla zorlaşan hayatları üzerine bir tartışma yürütmektedirler. Çalışma, Kovid-19 salgınının sosyo-ekonomik sonuçlarının Afgan göçmenlere yönelik sömürüyü, toplumsal eşitsizlikleri ve toplumsal dışlanmayı derinleştiren bir etki yarattığını ortaya koymaktadır.

Sayının ikinci yazısı Marcel Meciar tarafından yazılan **Koronavirüs Salgınında Göçmenlere Yönelik Medya Söylemi: Türk ve Çek Yazılı Çevrimiçi Medya Karşılaştırması** başlıklı makaledir. Bu çalışmada yazar, çevrimiçi günlük gazeteler de dahil olmak üzere Türk ve Çek çevrimiçi medyasını karşılaştırarak göçmen sağlığına ilişkin söylemlere odaklanan bir çözümlemenin sonuçlarını sunmaktadır. Çalışma, farklı göç seviyesine sahip iki ülke arasındaki farklılıkların, benzerliklerin ve Türk ve Çek çevrimiçi medyasında göçmen ve sağlığına ilişkin konuların nasıl ele alındığının ve ne tür söylemlerle temsil edildiğinin göstermektedir. Makale, Türkçe ve Çekçe yazılı çevrimiçi medyada yer alan kimi medya söylemlerinin, yüksek bir genelleme söz konusu olduğunda, analitik olarak ayırt edilmesinin mümkün olduğunu ileri sürmektedir.

Sayının üçüncü yazısı, Pınar Karababa Demircan’ın **İki Kamp Arasında: Bir Durumsal-Heterotopi Olarak Göç Deneyimi** başlıklı çalışmasıdır. Bu makalede yazar, göçmenlerin, mültecilerin ve kimliksizlerin en görünmez fakat en dezavantajlı kişiler olarak içinde yer aldığı pandemi sürecinde belirginleşen yeni bir kırılma durumunu incelemektedir. Yazar,

³ <https://www.gazeteduvar.com.tr/video/2020/08/05/vanda-batan-multeci-teknesin-den-son-goruntuler/> 24.08. 2020 tarihinde erişildi.

⁴ <https://www.dw.com/tr/libya-aciklarinda-gocmen-teknesi-battu-en-az-45-olu/a-54627808> 24.08. 2020 tarihinde erişildi.

pandemiden önce de tartışılan kırılma zeminini, salgın boyunca küreselleşmenin mekânsal etkilerinin ve sosyal hak ve hizmetlere erişimin kaybedilmesi süreçlerinin izini sürerek tanımlanmaya çalışmaktadır. Makalede, farklı mekânların ve içinde yaşayan grupların beraber dönüşümü kamp kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır. Kampın hem yeni bir hukukun alanı hem de sınırları muğlak ve dönüşmeye açık bir alan olarak getirdiği yeni hassasiyetler pandemi odağında tartışılmaktadır.

Sayıdaki dördüncü makale, Efnan Dervişoğlu'nun **Reşat Nuri Güntekin'in Bir Uzun Öyküsü: "Salgın"** başlıklı edebiyat incelemesidir. Makalede yazar, Reşat Nuri Güntekin'in 1935-1936 yıllarında *Perşembe* dergisinde tefrika edilen "Salgın" adlı uzun öyküsünü, edebiyatın savaşlar ve göçler gibi büyük yıkımlara yol açan salgınları da ele alıp yansıtmamasının bir örneği olarak çözümlemektedir. Yazar, Güntekin'in "Salgın" öyküsünde anlattığı ücra bir köy olan Karlıbel'deki salgını, belirtilerini ve gelişimini ele alırken, bir edebi tür olarak mektupların yazıldıkları dönemin gündelik tarihinin tutulmasında yarattığı olanakları da göstermektedir.

Sayının beşinci yazısı H. Yaprak Civelek ve Dicle Koylan tarafından yazılan **Türkiye'deki Suriyeli Göçmen Kadınlar Arasında Güvenli Doğurganlık ve Güvenli Annelik** başlıklı çalışmadır. Makalede yazarlar, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından 2018 yılında gerçekleştirilen Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Suriyeli Örneklemi'nden (TNSA-2018-SGÖ) gelen verinin, üreme çağlarındaki Suriyeli kadınların (15-49) doğurganlıkları, çeşitli sosyal ve demografik bileşenleri ile ilgili kısmını incelenmekte ve yorumlanmaktadır. Yazarlar, Suriyeli evli kadınların üreme sağlıkları ve davranışlarının çoğunlukla dil bariyerleri, iletişim problemleri ve küçümsenme kaygısından etkilendiğini ve bunlar tarafından belirlendiğini ortaya koymaktadırlar.

Sayının son yazısı Osman Özarslan'ın **Organ Nakli/Kaçakçılığı, Göç ve Bedel Bedenler** başlıklı makalesidir. Yazar, göç etmenin geriye dönük tarihini kapitalizmin doğuşu, çitleme, salgınlar, savaşlar, yabancı düşmanlıkları, suçluları ve düşman sınıfları kolonilerde ıslah etme, konar geçer kavimleri meskûn etme, ulus devletlerin inşası ile anlatmaktadır. Makalenin ana konusunu ise 2000'li yıllardan bu yana göçmenlerin organlarının yolculuk bileti, vize ya da oturma kâğıdı ile değiş-tokuş edilmesidir. Yazar, özellikle 1960'lardan itibaren gelişen organ nakli teknolojisinin yanı sıra tüm dünyada devam eden savaşların, yoksulluğun ve kolonyalizmin sonucunda, göçmenin bedeninin bizzat kendisinin bir değişim değeri kazandığını ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Alston, P. (2020). Covid-19 has revealed a pre-existing pandemic of poverty that benefits the rich. *The Guardian*. 11 Haziran 2020. <https://www.theguardian.com/global-development/2020/jul/11/covid-19-has-revealed-a-pre-existing-pandemic-of-poverty-that-benefits-the-rich> 01.09.2020 tarihinde erişildi.

- IOM (2020). IOM Türkiye, Covid-19 Kısıtlamaları Kaldırılırken, Göçmenler ve Mülteciler için Daha Fazla Destek Çağrısında Bulunuyor. <https://turkey.iom.int/tr/news/iom-türkiye-covid-19-kısıtlamaları-kaldırılırken-göç-menler-ve-mülteciler-için-daha-fazla-destek>. 24.08.2020 tarihinde erişildi.
- Latour, B. (2020). What protective measures can you think of so we don't go back to the pre-crisis production model. http://www.bruno-latour.fr/sites/default/files/downloads/P-202-AOC-ENGLISH_1.pdf 23.08.2020 tarihinde erişildi.
- Platt, L. ve Warwick, R. (2020). COVID-19 and Ethnic Inequalities in England and Wales. *Fiscal Studies*, 41 (2), 259–289. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/1475-5890.12228>
- Sirkeci, İ., Özerim, M. G., ve Bilecen, T. (2020). Editörden: KOVİD-19'un Uluslararası Hareketlilik ve Göçmenliğe İlişkin Etkisi Üzerine. *Göç Dergisi*, 7(1), 1-8. <https://doi.org/10.33182/gd.v7i1.688>
- Sirkeci, İ., ve Yüceşahin, M. M. (2020). Göç ve Koronavirüs: Nüfus Hareketliliği Verileri Üzerinden KOVİD-19 Salgınının Analizi. *Göç Dergisi*, 7(1), 9-34. <https://doi.org/10.33182/gd.v7i1.679>
- Tai, D. B. G., Shah, A. vd. (2020). The Disproportionate Impact of COVID-19 on Racial and Ethnic Minorities in the United States. *Clinical Infectious Diseases*, ciaa815. <https://doi.org/10.1093/cid/ciaa815>
- WHO (2020). Archived: WHO Timeline - COVID-19 <https://www.who.int/news-room/detail/27-04-2020-who-timeline---covid-19> 15.08.2020 tarihinde erişildi.
- Žižek, S. (2020). Koronavirüsü Karar Vermeye Zorluyor. <https://terrabayt.com/dusunce/zizek-koronavirusu-karar-vermeye-zorluyor-ya-kuresel-komunizm-ya-orman-kanunlari/> 23.08.2020 tarihinde erişildi.